

Низка академічних бібліотек має застаріле комп'ютерне обладнання. Бібліотека Інституту колоїдної хімії та хімії води звітує, що поломка комп'ютера не завадила виконанню планових показників за 2017 р.: до ЕК введено лише 44 книги, 29 авторефератів та дисертацій, 28 статей з журналу «Химия и технология воды».

Розпочато створення репозитарію в Державному природознавчому музеї, доступ для користувачів поки залишається локальним у бібліотеці. У подальшому планується продовжувати співпрацю з бібліотеками наукових установ зі створення та представлення ЕК на порталі НБУВ.

У сучасних умовах наука та інформація видозмінюються, набуваючи ознак міждисциплінарності. Тому для академічних бібліотек питання впорядкування, збереження та надання доступу до інтегрованої і синтезованої інформації, своєчасного інформування про неї набуває першочергового значення. Інтеграція відбувається як за видами й формами, так і за типами інформації. Бібліотекарі повинні залучатися до укладання бібліографій та біобібліографій, влаштовувати їх презентації, готувати та розмішувати на сайтах бібліографічні посібники; організовувати тематичні огляди профільної літератури; активніше наповнювати ЕК не тільки поточними надходженнями, а й здійснювати процес рекаталогізації фонду; створювати спільні віртуальні виставки різних типів; популяризувати колекції та особові бібліотеки через представлення інформації на е-сторінках бібліотек.

Аналіз діяльності бібліотек наукових установ НАН України за 2017 р. засвідчив, що пріоритетним напрямом інноваційного розвитку стає формування тематичних колекцій електронних документів та надання до них онлайнового доступу. Водночас бібліотекам необхідно поряд із традиційними упроваджувати і розвивати послуги на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Матеріально-технічна база бібліотек

Сучасне бібліотечно-інформаційне забезпечення науки потребує застосування новітніх інформаційних технологій, надання постійного доступу до ресурсів світових постачальників наукової інформації, організації корпоративної бібліотечної взаємодії, яке можливе лише за умови створення міцної матеріально-технічної бази всієї бібліотечної мережі і кожної бібліотеки зокрема та належного фінансування.

Матеріально-технічна база – це комплекс матеріальних і технічних засобів, що забезпечують проведення бібліотечної роботи, пов'язаних з обслуговуванням користувачів, комплектуванням, опрацюванням і зберіганням до-

кументів, виробничо-службовою роботою бібліотеки в цілому. До складу матеріально-технічної бази бібліотеки включають приміщення, бібліотечне обладнання і меблі; копіювально-розмножувальну та комп'ютерну техніку, видаткові матеріали для техніки та опрацювання літератури.

Всі 95 академічних бібліотек, що подали звіти за 2017 р., мають **виокремлені приміщення**, пристосовані для бібліотечної роботи, розміри яких залежать від величини фондів.

Дві бібліотеки інститутів проблем ринку та економіко-екологічних досліджень і технічної теплофізики у звітному році переїхали до нових приміщень. Зокрема, бібліотека Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень отримала у новій будівлі 2 кімнати для книгосховища та читальної зали/абонементу загальною площею 75 м². Книгосховище за площею менше, ніж у старій будівлі, тому частину стелажів було розміщено у читальній залі. Також бібліотеці додатково надали приміщення у підвалі – для обмінного фонду та малозапитуваних видань.

Підготовчі роботи до переїзду бібліотеки Інституту технічної теплофізики з головної будівлі до філії розпочалися в жовтні 2016 р. і за поточний рік було перевезено та розставлено на стелажі тільки невелику кількість фонду (дисертації). Частина перевезених стелажів залишалася не змонтованою, комп'ютерна техніка не підключена – фактично бібліотечна робота упродовж 2017 р. була повністю паралізована.

Відсутність **поточних і капітальних ремонтів** приміщень бібліотек упродовж тривалого періоду спричиняє аварійні ситуації. Проте, незважаючи на недостатнє фінансування наукових установ НАН України, в окремих бібліотеках були проведені капітальні або поточні ремонти приміщень. У бібліотеці Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем проведено капітальний ремонт приміщень: замінено підвісні стелі, пофарбовано стіни, модернізовано систему опалення, відремонтовано підлогу. У книгосховищі Інституту всесвітньої історії розпочато капітальний ремонт, який заплановано завершити весною 2018 р. Відремонтовано одну із двох кімнат бібліотеки Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія»: замінено вікна, двері, пофарбовано стіни і батареї. Регулярно здійснюються ремонти в приміщеннях бібліотеки Інституту прикладних проблем механіки і математики.

Упродовж поточного року провели часткові ремонти у бібліотеках:

- інститутів відновлюваної енергетики, загальної та неорганічної хімії, тереїтичної фізики замінено старі вікна на металопластикові;
- Інституту загальної та неорганічної хімії утеплено стіни у читальній залі;

- Одеського археологічного музею відремонтовано підлогу;
- Інституту географії замінено батареї центрального опалення.

Бібліотеки інститутів ботаніки; газу; мистецтвознавства, фольклористики та етнології; монокристалів, радіофізики та електроніки вже не один рік поспіль звітують про необхідність проведення ремонтів, які відтермінуються за браком коштів.

Не обійшлося в поточному році й без аварійних ситуацій, які сталися в бібліотеках інститутів електродинаміки, математики, електронної фізики, Радіоастрономічного інституту. Всі вони пов'язані з протіканням даху, що призвело до часткового залиття літератури. Бібліотечні приміщення Криворізького ботанічного саду знаходяться у підвалі, вже упродовж кількох років під час дощів або після танення снігу волога просочується крізь фундамент, і на стінах з'являється пліснява. Влітку поточного року були проведені ремонтні роботи, але восени виявилось, що вони не дали позитивних результатів.

Комфортною для життєдіяльності людей і нормативною для збереження документів є температура 18–22 °С. Однак, не всі будівлі наукових установ, в т. ч. й приміщення бібліотек, опалюються в зимовий період. Без опалення залишалися вже не один рік інститути чорної металургії; геохімії, мінералогії та рудоутворення; надтвердих матеріалів; народознавства. Крім відсутності опалення в Інституті загальної та неорганічної хімії систематично відключають електропостачання. В Інституті еволюційної екології опалення було відсутнє до Нового року. Восени 2017 р. ввімкнули опалення вчасно в Інституті сорбції та проблем ендоекології, попри відсутність його упродовж багатьох попередніх років.

Окремі інститути економлять на опаленні, підтримуючи досить низьку температуру в приміщеннях. Так, у ГАО в перехідні періоди (пізня осінь, рання весна) опалення вимикалося температура при цьому була близько + 8 °С, після ввімкнення опалення температура підвищувалася до + 12 °С. Усі співробітники установи більшу частину року працювали у верхньому одязі. Одночасно в інститутах газу; мистецтвознавства, фольклористики та етнології; проблем міцності температура в приміщеннях трималася не вище + 10 °С, це змушувало співробітників додатково обігрівати робочі кімнати, але не всі бібліотечні приміщення. З метою економії коштів на опаленні у Криворізькому ботанічному саду всіх співробітників було переміщено до однієї будівлі.

Важливою складовою матеріально-технічної бази бібліотек є **освітлення**. Згідно звітних даних сьогодні у більшості бібліотек мережі електропроводка потребує оновлення. Скаржитися на недостатнє освітлення читальної зали співробітники Інституту фізіології рослин і генетики, незважаючи на

постійну занятість її читачами або заходами установи: захисти дисертацій, семінари, іспити аспірантів та ін. Порушені всі норми прокладання електропроводки у бібліотеці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології, де комп'ютерна техніка підключена через подовжувач, який проходить із коридору через дверний отвір (постійно притискається дверима і при цьому псується ізоляція).

Актуальною залишається проблема **дефіциту площ** у зв'язку з перевантаженням книгосховищ та необхідністю розміщення нових надходжень. Відчувають потребу в додаткових площах та змушені постійно проводити упорядкування фондів, переміщувати окремі частини фонду для зручності у користуванні, бібліотеки ГАО, інститутів археології; географії; геологічних наук; літератури; мовознавства; мистецтвознавства, фольклористики та етнології; мікробіології і вірусології; монокристалів; проблем кріобіології і кріомедицини; проблем міцності; сходознавства; технічної механіки; української археографії та джерелознавства. За звітний рік для жодної з академічних бібліотек не було виділено додаткової площі. Одночасно, значно зменшилася площа читальної зали Криворізького ботанічного саду у зв'язку з необхідністю розміщення співробітників Донецького ботанічного саду, які переїхали з тимчасово окупованої території.

Більшість академічних бібліотек нині функціонують практично у не змінному матеріально-технічному стані, так, як це було і тридцять і сорок років тому. **Бібліотечні меблі:** стелажі, книжкові вітрини, стенди, шафи для каталогів та картотек, різноманітні шафи для документів, столи читацькі, стільці і т. д. залишаються у бібліотеках з моменту їх створення. Бібліотеки, організовані у 20–30-х роках ХХ ст., отримавши меблі у ті роки, стараються зберегти їх як реліквію і тому що вони із натурального дерева. Так, у бібліотеках інститутів фізики та органічної хімії всі книги знаходяться у закритих дерев'яних шафах, спеціально зроблених для наукових бібліотек – нині ці меблі є цінними, і книги в них зберігаються краще. У деяких бібліотеках зберігаються меблі, які були отримані з кабінетів відомих українських учених.

За звітний рік було оновлено меблі тільки декільком бібліотекам:

- Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем – 14 книжковими стелажками, що встановлені у книгосховищі;
- Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень – 8 читацькими столами, 8 стільцями, 2 виставковими шафами для читальної зали.

Нестачу книжкових полиць у бібліотеці Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» частково компенсували шляхом передачі 2 книжкових шаф із інших підрозділів установи, але це не вирішило проб-

леми кардинально. Як зазначається у звітах, упродовж останніх років бібліотека Радіоастрономічного інституту чекає на придбання нових меблів, зокрема, кафедри для абонементу, столів і стільців, проте фінансові проблеми не дають змоги цього зробити. Упродовж багатьох років для більшості бібліотек наукових установ залишаються проблемними питаннями придбання нових стелажів, каталожних шаф, закритих вітрин для книжкових виставок.

Незважаючи на недофінансування, низка бібліотек наукових установ самостійно організовує бібліотечний простір читальних залів, абонементів, комбінуючи і розставляючи меблі, формуючи різні зони. Так, у бібліотеках інститутів хімії поверхні та експериментальної патології, онкології і радіобіології у читальних залах/абонементях є комфортні дивани (це місце, де читачі полюбляють переглянути газети та журнали). Абонементи та читальні зали інститутів держави і права, зоології прикрашені зробленими бібліотекарями виробами; мистецтвознавства, фольклористики та етнології – кімнатними рослинами, що створює особливий комфорт та затишок.

Бібліотеки наукових установ також організовують тематичні виставки до ювілеїв установ та співробітників, розміщують їх не тільки на коридорах поряд з бібліотечними приміщеннями, а й виносять у місця, де проводяться основні адміністративні заходи, що дає можливість кращої співпраці співробітників установи з бібліотекарями. Інститути електронної фізики, мікробіології і вірусології, української мови, мовознавства, проблем матеріалознавства такі виставки організовують біля актових залів, адміністрації, залів для проведення вчених рад установ та ін.

Матеріально-технічна база бібліотек потребує постійного оновлення та модернізації, з метою забезпечення необхідних умов для виконання бібліотечних процесів. Надзвичайно важливим аспектом оцінки матеріально-технічного стану бібліотек є їхнє **технічне оснащення**. За даними звітів за 2017 р. бібліотеки мережі загалом мали: 92 принтери, 36 сканерів і 33 ксерокопіювальні апарати. Крім того, бібліотеки Фізико-хімічного інституту та інститутів проблем матеріалознавства і народознавства мають по багатофункціональному пристрою (сканер + принтер + ксерокс). У 12 бібліотеках наукових установ взагалі відсутня комп'ютерна техніка, три з них використовують техніку відділів, до складу яких вони входять, у 47 бібліотеках відсутня техніка у читальних залах (комп'ютери, сканери, принтери). За поточний рік тільки у двох бібліотеках інститутів біоорганічної хімії та нафтохімії і еволюційної екології з'явилися комп'ютери.

Упродовж 2017 р. бібліотеки, що мають відповідне технічне оснащення виконали наступні роботи:

- оцифрували 24 монографії співробітників установи, які передали до

НБУВ для розміщення на сайті (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем);

- оцифрували 2336 кольорових поштівків НТШ (Інститут народознавства);
- сканували фахову періодику 1930-х років та науковий доробок українського зоолога Миколи Шарлеманя. Ювілейні виставки науковців установи готували з пошуком, скануванням та монтажем фотоматеріалів (Інститут зоології);
- розпочали сканування вітчизняних видань 1900–1918 рр. (Інститут ботаніки).

Варто зауважити, що створення цифрових копій рідкісних видань та документів підвищеного попиту в одному примірнику є оптимальною стратегією забезпечення збереженості документів. А надання можливості користувачам виготовляти ксерокопії у бібліотеках зменшує кількість зіпсованих та загублених видань.

Забезпеченість бібліотек наукових установ комп'ютерною технікою здійснюється, в основному, за залишковим принципом. Фінансові труднощі не тільки не дозволяють закуповувати нову техніку, але й модернізувати застарілу. Низка бібліотек: ГАО; Радіоастрономічного інституту; інститутів літератури; мистецтвознавства, фольклористики та етнології; проблем матеріалознавства для виконання програмно-технологічних процесів, зокрема, створення ЕК та ЕБ потребує модернізації комп'ютерної техніки.

Не зважаючи на застарілу техніку бібліотекарі все ж таки намагаються виконувати бібліотечні процеси відповідно до вимог сьогодення. Так, за останній рік до створення ЕК на сайті НБУВ долучилося ще чотири бібліотеки інститутів біоорганічної хімії та нафтохімії; гідробіології; проблем кріобіології і кріомедицини; фізики напівпровідників.

Упродовж 2017 р. покращилася ситуація з технікою у наступних бібліотеках:

- Інституту теоретичної фізики з'явився комп'ютер для читачів, багатофункціональний пристрій із підключенням до робочих місць співробітників і читачів;
- Інституту фізичної хімії придбано монітор для комп'ютера;
- Інституту мовознавства проведено Інтернет;
- Фізико-механічного інституту було встановлено 4 комп'ютери, підключені до Інтернету для покращання обслуговування користувачів у читальній залі;
- Інституту народознавства придбано багатофункціональний пристрій, що дасть можливість продовжити сканування поштівків НТШ, призупинене у 2016 р. у зв'язку з поломкою сканера;
- Фізико-технічного інституту низьких температур підключено Wi-Fi у читальній залі.

Сьогодні читальні зали бібліотек використовуються не тільки для обслуговування користувачів, а все більше для організації наукових, соціокультурних, навчальних та інших заходів. Такі читальні зали, в основному, обладнані мультимедійною технікою, до якої відносяться телевізори, аудіомагнітофони, відеомагнітофони, музичні центри, проектори, електронні пристрої для читання тощо. Таке обладнання мають бібліотеки інститутів проблем міцності; експериментальної патології, онкології та радіобіології; сходознавства та ін.

В окремих бібліотах наукових установ «один із двох комп'ютерів зламаний» (Інститут геофізики), «комп'ютер постійно ламається, більше ніж працює» (Інститут механіки), «комп'ютер вийшов з ладу, вінчестер застарілої модифікації, який уже неможливо замінити, тому призупинена робота зі створення ЕК, а також існує загроза втрати записів в ЕК і всієї поточної роботи (Інститут філософії) та ін. Часто кількість комп'ютерів не відповідає кількості працюючих у бібліотеках – працюють по черзі. Низка бібліотек використовує власну техніку для підготовки необхідних документів, маючи непрацюючу або взагалі відсутню техніку. До тепер використовують друкарську машинку для написання щорічного звіту декілька бібліотек, для них вона залишається основним технічним засобом. Проблемним питанням для більшості академічних бібліотек є обслуговування їх системними адміністраторами установи у зв'язку з пріоритетністю завдань інших підрозділів.

Стационарним телефонним зв'язком користується лише половина бібліотек наукових установ, інші – мають спарені номери або використовують особистий мобільний зв'язок. Так, у бібліотеках інститутів загальної та неорганічної хімії, колоїдної хімії та хімії води знято стационарні телефони і вони змушені користуватися особистими мобільними.

Відсутність коштів на закупівлю бібліотечної техніки змушує бібліотекарів ГАО та Інституту мікробіології і вірусології власноруч виготовляти формуляри, кишеньки для формулярів, оновлювати роздільники.

З метою максимально повного задоволення потреб науковців, поліпшення діяльності бібліотек завідувачам необхідно постійно ставити питання перед головами ІБР, кураторами бібліотек, адміністраціями установ питання щодо покращення стану матеріально-технічної бази бібліотек.

Упродовж останнього часу обладнання та програмне забезпечення для бібліотечно-інформаційної галузі зазнало принципових змін, а бібліотекарі отримали нові можливості для підвищення ефективності роботи. На жаль, суттєвої модернізації матеріально-технічна база академічних бібліотек не зазнала. Оновлення матеріально-технічної бази бібліотек як і в попередні роки, носило ситуативний, безсистемний характер, обумовлений значною

мірою погіршенням фінансування установ, виходом із ладу застарілої техніки, відсутністю належного технічного супроводу автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів.

Подальший розвиток сучасної бібліотеки органічно пов'язаний з вирішенням пріоритетних завдань її модернізації, обумовлений можливостями міжбібліотечної взаємодії, раціонального формування і використання ресурсної бази всієї бібліотечно-інформаційної системи НАН України.

5. Кадрове забезпечення

Упродовж 2017 р. штат працюючих у 95 бібліотеках наукових установ налічував 189 проти 198 осіб у 2016 р., в тому числі 13 співробітників, які числилися в інших підрозділах. Кадровий склад бібліотек мережі відповідно зменшився на 9 бібліотечних працівників і налічував 182 та 7 небібліотечних співробітників. 8 установ мали вакансії з повною та частковою занятістю, причому в бібліотеці Інституту фізики напівпровідників заявлено одразу 3 вакансії при працюючих у бібліотеці 3-х бібліотекарів.

За опитуванням і за звітами про роботу бібліотек у 2017 р. було проаналізовано тривалість робочого тижня як 86 наукових установ НАН України, так і їхніх бібліотечних підрозділів зокрема. Аналіз показав, що показники тривалості робочого тижня розділилася за такими категоріями.

1. Працювали повний робочий тиждень упродовж року.
2. Працювали неповний робочий тиждень.
3. Упродовж року працювали за різними графіками.

Так, працювали повний робочий тиждень 54 наукові установи, в т. ч.: 48 установ і бібліотечні підрозділи працювали 5 днів на тиждень; 5 установ – всі співробітники установ мали неповний робочий тиждень або працювали диференційовано (кожний за окремим графіком), окрім бібліотекарів, які за рішенням адміністрації установи працювали без вимушених відпусток; одна установа – для всіх співробітників повний робочий тиждень, за винятком бібліотекаря, яка працювала на половину зайнятості за власним бажанням.

Скорочений робочий тиждень мали 24 наукові установи (бібліотечні підрозділи працювали за таким же графіком), із них на тиждень:

- 15 – по 4 робочі дні;
- 1 – по 3 робочі дні;
- 2 – по 10 годин;
- 5 – по 3-4 дні;
- 1 – один робочий день.